

La Festa dels Tres Tombs. Del ritual a la Federació

Xavier Orriols

El passat 12 de gener, seguint la pauta dels darrers anys, al Palau Robert de Barcelona es va presentar la programació i calendari per a l'any 2006 de les festes dels Tres Tombs de les entitats adherides a la Federació Catalana del mateix nom. Aquest acte, que cada any compta amb un pregoner, significa l'inici de la temporada que comença just el cap de setmana abans de Sant Antoni i es perllonga gairebé fins les portes de l'estiu. En aquest període de l'any a molts municipis del país es pot veure l'espectacle insòlit del maneig de cavalls i carruatges en disposició festiva a mans d'una gent que certament fa alguna cosa més que omplir els dies de lleure tot seguint una dèria. De fet és l'adequació d'un antiquíssim ritual que en el decurs del temps no ha fet altra cosa que evolucionar, i ho ha vet incorporant tot d'elements amb els quals s'ha nodrit i sostingut la festa fins ara mateix.

Un antic ritual

Hi ha una teoria antropològica que defensa l'origen sagrat de qualsevol festa, encara que després la trobem en un format que el faci irreconeixible, perquè molts dels components de la festa sagrada primigènia, tant ètics com estètics, en el curs de les generacions prenen vida pròpia i en desplacen d'altres que fins llavors ocupaven la centralitat, de la mateixa manera que es desplacen les percepcions i les escales de valors de la comunitat que celebra. La festa dels Tres Tombs de Sant Antoni en seria un bon paradigma d'aquesta teoria. Ningú qüestiona certament l'origen sagrat d'aquesta manifestació, perquè encara es beneeixen els animals en les festes dels Tres Tombs, sigui o no Sant Antoni, però estirant el fil del sagrat arribem també a l'origen dels Tres Tombs.

Els cercles al voltant d'un tabernacle, relíquia o lloc sagrat ha estat una pràctica arquetípica tant a les cultures clàssiques com a tradicions judaica, cristiana o islàmica. A Barcelona les voltes o tombs es feien al voltant de la Casa dels Antonians i de l'església de Sant Antoni, construïts el segle XV, com una cerimònia de culte i veneració segons consignava un membre de la comanda a finals del segle XVIII, poc abans de la dissolució de l'Orde. En aquests anys Wolfgang Gohete en el seu Viatje a Itàlia ens dona un testimoni privilegiat de com era aquesta festa i el que significava. A més, explica molt bé com la bendicció dels animals, a l'igual que tota la festa de Sant Antoni, s'inscriu en un cicle que culmina en el Carnaval.

Les festes per ser complertes tenen els seus condicionants i la de Sant Antoni, com a festa important que sempre ha estat, tampoc no

se'n va sostreure. Els tres pilars en el que es fonamentava la festa medieval a Catalunya eren la celebració religiosa, les curses i la dansa, segons afirmava l'etnòleg mallorquí Gabriel Llompart. Els tres components s'han perpetuat gairebé intactes dins la festa antonina. Els Tres Tombs a Barcelona van derivar cap a una cursa, sense deslligar-se necessàriament del sagrat. Vilanova i la Geltrú, que ha contat des del segle XIII, almenys, amb un temple dedicat a Sant Antoni, per tradició oral s'explica que de la cursa dels Tres Tombs en sortia el banderer de l'any segent. Potser passava el mateix a Barcelona. En tot cas cal considerar ací l'efecte mimètic que tan abans com ara sempre ha provocat la capital del país cap a la resta de la població. Avui encara es fan curses en alguns indrets, com les del Cos de Vila-seca, en hipòdroms homologats o les d'Ascó més properes al model primigeni.

Quan les curses varen esdevenir insostenibles es va apostar per unes noves modalitats i també segons el cànon festiu en va sortir la desfilada tranquil·la i ostentosa amb arreus de gala, música i presidència, que són els Tres Tombs que ens han arribat a les nostres generacions. De fet les dues modalitats van conviure molt de temps, com en dóna testimoni el Calaix de Sastre del Baró de Maldà.

Aquest model es va anar morint de mort natural en la mesura que va desaparèixer la tracció animal, aniquilada pels avantatges del motor d'explosió. Això esdevingué paulatinament primer i després amb rapidesa a la segona meitat del segle XX. Solament uns pocs llocs d'arrelada tradició ho aguantaren.

Tanmateix en aquests anys d'obligada sequera han canviat moltes coses. L'ús del cavall en el treball quotidià ha passat a cercles especialitzats (hípiques, escoles d'equitació, agro-turisme) a més d'una aportació andalusa prou considerable a la cultura del cavall. Just la darrera dècada del segle XX es reprèn una nova singladura en la reposició dels Tres Tombs i el model per tirar-ho endavant és el de l'associacionisme cultural, fruit d'una presa de consciència dels valors que l'antiga festa dels cavalls portava implícits. És un associacionisme diferent del de les confraries d'antany, un associacionisme laic, podríem dir, però que no trenca amb els elements sagrats que encara conserva la festa.

En el nou paradigma, els Tres Tombs no són solament un ritual o una festa com havia estat sempre, sinó que a més són un pretext que porta a considerar tots els coneixements, tècniques i oficis inherents, suara obsolets o marginals. En la mesura que estirem aquest fil ens obre un ventall de possibilitats insospitades a la consideració d'un

patrimoni que fins ara solament interessava als etnòlegs i antropòlegs.

El lema triat per a la promoció de la jove Federació Catalana dels Tres Tombs, que ja aplega 56 entitats d'arreu del principat, ens dona pistes de la orientació que pren aquesta manifestació renovada: "Festa, Tradició i Cultura", aquesta és la marca que l'identifica. D'entrada és una festa, ho continua essent amb més o menys elements segons els recursos, però totes les festes són bones perquè tenen en comú les il·lusions que desperten, l'esforç que es pot compartir i les bones estones, la satisfacció de l'acompliment i els moments d'emoció. Però sobretot la festa és un lloc de trobada en el que s'hi incorre lliurement, sense subordinació.

Tradició que ve de transmetre i potser mai com avui no ens n'havíem adonat del sentit d'aquest tòpic repetit fins l'infinít. En aquest moment històric ens van deixant aquells per als quals anar amb carro al mercat era una rutina quotidiana i natural. Cada absència ens encara al buit i ens obliga a mirar apressadament enrere per poder continuar avançant. Tradicional vol dir també que no es tracta d'un invent de fa quatre dies.

La cultura són les formes de vida i la visió del món que tenim per la pertanyença a una societat i temps concret. Això ens permet identificar i ens permet entendre la complicitat en les actituds i en el llenguatge. Qui és cadascú i qui som tots plegats.

El Francesc-Marc Álvaro, brillant pensador i periodista, ens ho explicava molt bé en un pregó dels Tres Tombs: "Una forma concreta de viure i produir va donar lloc als Tres Tombs i avui els Tres Tombs mantenen la memòria d'un món i d'una cultura que ha desaparegut. El cercle s'ha tancat però es manté el mirall on ens podem reconèixer. Jo no vaig a cavall però jo soc també, d'alguna manera, tots els meus avantpassats que muntaven i menaven bèsties per treballar..."

El desplegament de la nova forma d'encarar els Tres Tombs està en una dinàmica creixent, i això és bo, tanmateix hi pesa l'angoixa, per tothom comentada de l'absència de jovent en aquesta branca de la cultura popular.

Un altre intel·lectual important, l'Albert Sàez, director adjunt del diari Avui, a vigílies del passat Sant Antoni ens obria camins: "Els Tres Tombs són l'expressió màxima de la contracultura en els temps que vivim. Veure la festa dels Tres Tombs com una extensió d'un parc temàtic és no entendre res". La seva reflexió va girar en tres eixos:

- La relació harmònica entre l'home i la natura que mostren els Tres Tombs en front de l'explotació industrial dels animals o la subordinació a objectes de companyia i de consum.

- Els Tres Tombs com el crit d'alerta contra el cosmopolitisme provincià que ens envaïex. La cultura no és universal, contràriament al que es diu, sinó que és el que tenim en comú els que vivim en un mateix territori.

- En un temps en el que vivim engolits per urgències, les coses importants com els Tres Tombs no són instantànies, sinó que es coven durant mesos.

I anys i panys, podem dir nosaltres valent-nos de la locució popular. I que duri.